

Η έξοδος από το πολιτικό

Η κρίση των σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων της Ευρώπης

Αν θα έπρεπε να συνοψίσει κανείς την υφή και το περιεχόμενο της κρίσης εμπιστοσύνης που περνούν τα περισσότερα σοσιαλδημοκρατικά κόμματα της Ευρώπης δεν θα λάθευε, εντοπίζοντας την στη μετα-πολιτική τους μετάλλαξη. Πέρα από κάθε αξιολογικά και ηθικιστικού τύπου κριτήρια (η σοσιαλδημοκρατία «πρόδωσε» τον κόσμο της εργασίας), ο γοργός μεταμορφισμός της ευρωπαϊκής σοσιαλδημοκρατίας (παρά τις επί μέρους διαφορές των εθνικών φορέων της, αλλά και τις εφήμερες, σχεδόν μεμονωμένες, εκλογικές επιτυχίες τους) εδράζεται πάνω σε δύο βασικές παραδοχές. Η πρώτη αφορά την εκ μέρους της συγκατάνευση για την υπέρβαση της νεωτερικής σύνθεσης ανάμεσα στον φιλελευθερισμό και στη δημοκρατία. Η δεύτερη αναπτύσσεται διά μέσου της θερμής δεξίωσης της ουτοπίας του μεταεθνικού, του «χωρίς σύνορα». Και οι δύο αυτές τεμνόμενες κατευθύνσεις συνεργούν ώστε ο αναγκαίος εκσυγχρονισμός της να αποδεσμεύεται βαθμιαία αλλά σταθερά από οποιεσδήποτε κοινωνικές, πολιτικές και ιδεολογικές συντεταγμένες, υπακούοντας, στο εξής, μόνο σε έναν ορίζοντα *μη-πολιτικών* αξιών. Αξίες, όπως η ισοτιμία, η αλληλεγγύη, η ανεκτικότητα, η ειρήνη, αλλά και ο ανταγωνισμός, η προσαρμογή, η ευελιξία, κτλ., οι οποίες δεν προκύπτουν από ένα βασικό πολιτικο-ιδεολογικό *corpus*, φαντάζουν και είναι τις περισσότερες τουλάχιστον φορές η μετάφραση στον χώρο της πολιτικής κατά βάση θρησκευτικών (χριστιανικών) αρχών ή αρχών προερχομένων είτε από το νομικό είτε από το οικονομικό πεδίο. Ο σοσιαλ-φιλελευθερισμός συμπυκνώνει ακριβώς αυτή την «αξιακή» έξοδο, όχι από την πολιτική αλλά από το ίδιο το πολιτικό.

■ Η ΣΥΡΡΙΚΝΩΣΗ ΤΟΥ ΧΩΡΟΥ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΚΟΥ

Αν ορίσουμε το πολιτικό ως εκείνο το διακριτό, το *οριοθετημένο πεδίο* εντός του οποίου οι πολίτες συζητούν για το δημόσιο πράγμα και οργανώνονται μέσα από έναν ανοιχτό ανταγωνισμό για την κατάκτηση της εξουσίας, και την πολιτική ως εκείνη την ειδική φιγούρα που παίρνει το πολιτικό μέσα σε μια δεδομένη συγκυρία, τότε μπορούμε αβίαστα να υποστηρίξουμε ότι ο χώρος του πολιτι-

Ανδρέας Πανταζόπουλος
ΛΕΚΤΟΡΑΣ, ΤΜΗΜΑ
ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ, ΑΠΘ

κού σήμερα βαίνει συρρικνούμενος, αφού διαβρώνεται από τους κανόνες, τις επιταγές της ηθικής, του δικαίου και της οικονομίας, παράγοντες οι οποίοι με τον έναν ή τον άλλο τρόπο συνιστούν τις βασικές πηγές συγκρότησης του σοσιαλ-φιλελευθερού «πραγματιστικού» *credo*. Αν το πολιτικό μπορεί να αναλυθεί σε τρεις συντακτικές μεσολαβήσεις που επιτελεί, τις σχέσεις κυριαρχίας (εξουσία), τις σχέσεις ανταγωνισμού (σύγκρουση), τη διάκριση δημόσιου/ιδιωτικού (τη νόρμα), και οι τρεις αυτές ορίζουσες πλήττονται αντίστοιχα: από μία αμιγώς διαδικασιακού/συμμετοχικού τύπου αντιεξουσιαστική αναμόρφωση της πολιτικής, από μία ελευθεριστική/ατομικιστική παραγνώριση - απώθηση των ανταγωνιστικών κοινωνικών σχέσεων, τέλος, από την κοινωνιακή (οικονομικής ή/και ταυτοτικής προέλευσης) τάση ιδιωτικής αποίκησης της δημοσιότητας.

Μέσα σε ένα τέτοιο πλαίσιο ακύρωσης της αυτονομίας του πολιτικού πεδίου η σοσιαλ-φιλελεύθερη πολιτική οικειώνεται και ενσαρκώνει, κατά περίπτωση, οικονομικές προτεραιότητες («να μη χάσουμε το τρένο του εκσυγχρονισμού»), οι κομματικοί φορείς της διαλύονται μέσα στον φορμαλισμό της συζητητικής-αντιεξουσιαστικής αδυναμίας τους, στην αντι-βολονταριστική τους απέχθεια να προτείνουν ένα αξιόπιστο πολιτικό σχέδιο ανταπόκρισης στα κοινωνικά αιτήματα («το κράτος δεν μπορεί να κάνει τα πάντα»), στην εκούσια πόντισή τους μέσα στα ποικίλα ταυτοτικά αιτήματα αγνώρισης («δημοκρατία των ταυτοτήτων»). Ετσι, η σοσιαλ-φιλελεύθερη προοπτική εμφανίζεται ακραιφνώς και διαρκώς ως ένας κατ'εξοχήν μετανεωτερικός μετεωρισμός. Είναι *και*: και «δεξιά», υπακούοντας στις επιταγές του αγοραίου πραγματισμού, και «αριστερή», προωθώντας αιτήματα κουλτουραλιστικής αναγνώρισης των «μειονοτήτων» (εθνοτικών, θρησκευτικών, έμφυλων κτλ.). Συνήθως, τα δεύτερα έρχονται να αναπληρώσουν την κοινωνική ζημιά του πρώ-

του, ωστόσο και τα δύο συγκροτούν δέσμες πολιτικών που απονομιμοποιούν κάθε έλλογο σκεπτικισμό ως προς τις «αναπόδραστες εξελίξεις» της παγκοσμιοποίησης, συκοφαντώντας τον συχνά ως «συντηρητικό» ή «αντιδραστικό».

Μέσα σε ένα τέτοιο πλαίσιο μετα-υλιστικής εκκένωσης του πολιτικού η μόνη *διαίρεση* («ευαισθησία» την αποκαλούν ορισμένοι) που γίνεται, ασμένως μάλιστα, αποδεκτή από το σοσιαλ-φιλελεύθερο ρεύμα είναι το οριζόντιο πολιτισμικού τύπου ρήγμα ανάμεσα στην *πρόοδο* και στην *συντήρηση*, το οποίο επιχειρείται να αντιστοιχηθεί στην και ρητορική ανακατασκευή μεταξύ ανοιχτής - κλειστής κοινωνίας. Όλες οι υπόλοιπες διαιρέσεις, πάνω από όλες εκείνες που έχει την αφετηρία της στην εθνική κοινωνική δομή, είτε δραματικά υποτιμώνται (με εξαιρετικά δυσμενείς επιπτώσεις πρώτα από όλα για την εκλογική ισχύ των σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων) είτε καταδικάζονται ηθικά και πολιτισμικά ως «παρωχημένες», εκβάλλουσες μάλιστα σε «ακροδεξιές» εκτροπές. Ετσι, αιτήματα ασφάλειας και προστασίας, τα οποία προέρχονται κατά βάση, αν και όχι αποκλειστικά, από τις λαϊκές τάξεις καταχωρίζονται αυτομάτως ως κρατικιστικά και λαϊκίστικα, ακόμη και αντιδραστικά. Ειρωνεία της ιστορίας: η σοσιαλ-φιλελεύθερη ρύθμιση που επαίρεται ότι διακονεί τα ανθρώπινα δικαιώματα ξεχνά να ανταποκριθεί θετικά στο πρώτο από αυτά, την ατομική και συλλογική ασφάλεια!

■ ΣΟΣΙΑΛ-ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΚΡΑΤΟΣ

Σταθερά αγκυρωμένος στον αντικρατικιστικό επαναρισμό του δημόσιου χώρου ο σοσιαλ-φιλελευθερισμός, ταυτίζοντας το κράτος με μια ορισμένη «πελατειακή» παθολογία του, ξεχνά ότι είναι η κατά πολιτική του, τετραπλή ύπαρξη του κράτους που δημιουργεί τους όρους της δημοσιότητας. Οτι είναι σε αυτό προς το οποίο απευθύνονται τα όποια αιτήματα αναγνώρισης των ιδιαίτεροκεντρικών αιτημάτων της κοινωνίας των πολιτών, την ίδια βέβαια στιγμή που οι φορείς τους εκφράζουν την επιθυμία τους να ξεφύγουν από τον έλεγχό του! Η αντικρατικιστική, με αντι-αλλοτριωτικό πρόσημο, θεμελίωση ενός νέου δη-

συνέχεια στη σελ. 6

ατομική προαγωγή μέσω της εργασίας, διακρίνοντας σαφώς την αρωγή της προς τους πιο στερημένους από την παροχή βοηθημάτων. Τα κοινωνικά δικαιώματα δεν πρέπει πλέον να θεωρούνται απαραίτητα δικαιώματα αλλά σταθερές εγγυήσεις για την οικοδόμηση εξατομικευμένων διαδρομών.

■ Η παγκοσμιοποίηση

Η παγκοσμιοποίηση της οικονομίας υποχρεώνει την Αριστερά να αναρωτηθεί για τα μέσα της, διότι αμφισβητεί τα συνηθισμένα συστήματα ρύθμισης του κράτους Προνοίας.

Για να αντιμετωπίσει αυτή την πρόκληση η Αριστερά πρέπει κατά πρώτον να ανανεώσει τα εργαλεία τα οποία χρησιμοποιεί για να πλαισιώσει την παγκόσμια αγορά. Η οικοδόμηση μιας πολιτικής Ευρώπης καθίσταται έτσι απόλυτη προτεραιότητα. Αποτελεί πλέον το μόνο αποτελεσματικό επίπεδο για την επιβολή κανόνων στις οικονομικές αγορές. Μια νέα συνθήκη θα πρέπει λοιπόν να ενσωματώνει τον χάρτη των θεμελιωδών δικαιωμάτων και να προβλέπει τη θέσπιση της ειδικής πλειοψηφίας για τα ζητήματα που αφορούν τη φορολογική εναρμόνιση, το περιβάλλον και το κλίμα.

Η Αριστερά πρέπει στη συνέχεια να προσφέρει νέα μέσα για τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητάς μας. Ξεκινώντας μια νέα φάση αποκέντρωσης θα ενισχύσουμε την αποδοτικότητα των δημοσίων δαπανών - με ιδιαίτερη προσοχή στη διαχείριση - και θα δώσουμε στις τοπικές κοινότητες τα μέσα να εκμεταλλευθούν τα εδαφικά πλεονεκτήματά τους. Κυρίως, αναπτύσσοντας τη συνεργασία δημόσιου/ιδιωτικού τομέα και επενδύοντας μαζικά στην έρευνα, θα μπορέσουμε να αναπτύξουμε το ανθρώπινο κεφάλαιό μας και να διατηρήσουμε την τεχνολογική μας πρόοδο.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ Κοιτάζοντας, χωρίς ταμπού, την κοινωνία έτσι όπως είναι, η Αριστερά θα αποκτήσει ξανά τα μέσα για να την αλλάξει. Η σύγχρονη Αριστερά είναι τελικά ο «*ευτυχιμένος Σίσυφος*» για τον οποίο μιλούσε ο Αλμπέρ Καμύ: σκέφτεται νηφάλια πώς θα ξαναρχίσει κάθε φορά το έργο της, με εργαλεία κάθε φορά διαφορετικά, γιατί δεν αμφιβάλλει για τον σκοπό της. ●

Κάντε «κλικ» στο www.vimaideon.gr

ΠΑΡΤΕ ΜΕΡΟΣ ΣΤΟΝ ΔΙΑΛΟΓΟ ΓΙΑ ΤΟΝ ΣΟΣΙΑΛΙΣΜΟ ΣΗΜΕΡΑ

ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Σοσιαλισμός, σοσιαλδημοκρατία, φιλελευθερισμός

συνέχεια από τη σελ. 5

μόσιου χώρου Ξεχνά, όπως επισημαίνει ο φιλελεύθερος φιλόσοφος Μαρσέλ Γκωσέ, ότι είναι η ύπαρξη του κράτους που «επιτρέπει στην κοινωνία να οργανώνεται ανεξάρτητα από αυτό».

Αλλά για ποιο ακριβώς κράτος πρόκειται; Είναι προφανές: πρόκειται για το εθνικο-δημοκρατικό κράτος, για εκείνη τη μορφή που αντιστοιχεί στην (περι)οριζόμενη από τα εθνικά σύνορα αντιπροσωπευτική δημοκρατία. Η αντικρατικιστική και μεταεθνική ουτοπία του σο-

σιαλ-φιλελευθερισμού προσκρούει σε αυτή την κρίσιμη σημασίας διάσταση της πραγματικότητας. Η αποδοχή της προφανούς αναγκαιότητας αναστοχασμού του κράτους-έθνους στις σημερινές παγκοσμιοποιημένες συνθήκες οφείλει ταυτόχρονα να λαμβάνει υπόψη εκείνα τα στοιχεία που επέτρεψαν και συνεχίζουν να επιτρέπουν στη συγκεκριμένη ιστορική κατασκευή, στο κράτος-έθνος, να εκφράζει θετικά το πολιτικό: τα *σύνορα*, όχι βέβαια ως εθνικιστική και ρατσιστική προκείμενη, αλλά ως το συγκεκριμένο πεδίο εντός του οποίου πλάθε-

ται ο κοινωνικός δεσμός, ο τρόπος της κοινής συμβίωσης, αλλά και ως ορισμός μιας ιδιαιτερότητας που επιτρέπει την είσοδο στο οικουμενικό. Ο σοσιαλ-φιλελευθερισμός εκκινεί από την αντίθετη κατεύθυνση. Θεωρώντας ότι βρισκόμαστε ήδη στην εποχή του μεταεθνικού, του χωρίς σύνορα, καταγράφει ως πρώτη αναγκαιότητα τη μεταρρύθμιση, π.χ. του ΟΗΕ, επεξεργάζεται σχέδια πλανητικής προοδευτικής διακυβέρνησης, για να καταλήξει στην εξωτερική και καταναγκαστική ενίστε επιβολή τους στο πλαίσιο των κρατών-εθνών.

Η πραγματικότητα, ωστόσο, αντιστέκεται. Πολλές φορές, βέβαια, η αντίσταση αυτή παίρνει ανορθολογικές κατευθύνσεις. Κι όμως, είναι η παραγωγή αυτής της πραγματικότητας που παραμένει κατά βάση εθνική, είναι η απώθηση της εθνικής χρονικότητας του πολιτικού που πλήττεται από τη μεταεθνική ουτοπία, οι βασικοί παράγοντες που καταδικάζουν τη σοσιαλ-φιλελεύθερη σοσιαλδημοκρατία στην προοδευτική μοναξιά της, χαρίζοντας την πολιτική ηγεμονία στους «συντηρητικούς» αντιπάλους της. ●

Δύσκολοι καιροί για τις παραδοσιακές ιδεολογίες

Παγκοσμιοποίηση, φιλελευθερισμός και σοσιαλδημοκρατία

Είναι κοινό μυστικό για όποιον παρακολουθεί τις πολιτικές εξελίξεις, ιδιαίτερα στον αναπτυγμένο κόσμο, ότι στις αρχές του 21ου αιώνα και καθώς η παγκοσμιοποίηση αναπτύσσεται ακάθεκτη χωρίς κάτι ή κάποιος να φαίνεται να μπορεί να τη σταματήσει οι παραδοσιακές ιδεολογίες δοκιμάζονται. Ο κλασικός φιλελευθερισμός, η σοσιαλδημοκρατία και οι άλλες αριστερότερες εκδοχές του σοσιαλισμού αλλά και η συντηρητική χριστιανοδημοκρατία αντιμετωπίζουν όλες διαφορετικών ειδών προκλήσεις που οφείλονται κατά κύριο λόγο στην παγκοσμιοποίηση.

Οι τρεις από αυτές τις προκλήσεις, που έχουν και τις σοβαρότερες ιδεολογικές επιπτώσεις, αναφέρθηκαν από τον πρόεδρο Κλίντον στην πρόσφατη ομιλία του στην Αθήνα. Πρόκειται για τη φτώχεια στον τρίτο κόσμο, σε σχέση με τη διανομή του παγκόσμιου πλούτου και του εισοδήματος, την καταστροφή του περιβάλλοντος και το ζήτημα της ταυτότητας.

Το πρόβλημα της αντιμετώπισης της παγκόσμιας φτώχειας, σε συνδυασμό με τις επιπτώσεις της ταχύτατης επέκτασης του διεθνούς εμπορίου, αγγίζει την καρδιά των κοινωνικών συμμαχιών στις οποίες στηρίζεται η σύγχρονη σοσιαλδημοκρατία. Η παγκοσμιοποίηση θέτει ένα νέο και δύσκολο ηθικό ερώτημα: η κοινωνική δικαιοσύνη και η ανθρώπινη αλληλεγγύη σταματούν στα σύνορα του κάθε εθνικού κράτους ή έστω στα σύνορα της Ευρωπαϊκής Ένωσης;

Ταυτόχρονα η ένταση του παγκόσμιου ανταγωνισμού (με την είσοδο στη διεθνή οικονομία τεράστιων πληθυσμών στον αναπτυσσόμενο κόσμο που «ανακάλυψαν» – με καθυστέρηση έστω – τον καπιταλισμό και διεκδικούν τους πεπερασμένους παγκόσμιους παραγωγικούς πόρους που σχεδόν μονοπωλούντο επί πολλά χρόνια από τη Δύση) δοκιμάζει την οικονομι-

Θόδωρος Σκυλακάκης
ΓΕΝΙΚΟΣ ΓΡΑΜΜΑΤΕΑΣ
ΔΙΕΘΝΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ
ΣΧΕΣΕΩΝ & ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΗΣ
ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ
ΤΟΥ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ
ΕΣΩΤΕΡΙΚΩΝ

κή διατηρησιμότητα του ευρωπαϊκού κοινωνικού μοντέλου.

Το μεγαλύτερο επίτευγμα λοιπόν της σοσιαλδημοκρατίας, το ευρωπαϊκό κοινωνικό κράτος, που αποτέλεσε τη βάση επί της οποίας οικοδομήθηκαν οι πολιτικές και ιδεολογικές της συμμαχίες, αμφισβητείται.

Κοινωνικές παροχές, οι οποίες στο κλειστό πλαίσιο των εθνικών κρατών ή της Ευρωπαϊκής Ένωσης απευθύνονταν σε κοινωνικά αδύνατα ομάδες (κατά κανόνα δηλαδή ομάδες με κατά κεφαλήν εισόδημα 700-1000 ευρώ τον μήνα), αν ιδωθούν στο ευρύτερο παγκόσμιο πλαίσιο, όπου πάνω από 800 εκατ. άνθρωποι ζουν με λιγότερο από 30 ευρώ τον μήνα, δεν διατηρούν το ίδιο επίπεδο ηθικού πλεονεκτήματος. Ταυτόχρονα, η ένταση του διεθνούς ανταγωνισμού καθιστά αδύνατη τη διατήρηση του υψηλού – σε σύγκριση με τον αναπτυσσόμενο κόσμο – επιπέδου ζωής αυτών ακριβώς των σχετικά αδύνατων κοινωνικά ομάδων, που αποτελούν την κοινωνική βάση της σοσιαλδημοκρατικής συμμαχίας, χωρίς διαρθρωτικές αλλαγές και μετάλλαξη του ευρωπαϊκού μοντέλου σε μια εκδοχή περισσότερο ευέλικτη και ανταγωνιστική. Εξ ου και η σύγκρουση μεταξύ παραδοσιακών σοσιαλδημοκρατών (όπως οι Γάλλοι) και πολιτικών τύπου new labour όπως ο Τόνι Μπλερ και ο Γκόρντον Μπράουν.

Ο κλασικός φιλελευθερισμός προωθεί τα ανοικτά σύνορα και τις οικονομίες της αγοράς, στο πλαίσιο και αυτός του εθνικού κράτους. Η παγκοσμιοποίηση τον θέτει λοιπόν

και αυτόν αντιμέτωπο με αντίστοιχα πολιτικά προβλήματα, που συνδέονται με την έννοια της ισόρροπης κοινωνικά ανάπτυξης. Η φιλελεύθερη προσέγγιση δίνει έμφαση στην εξάλειψη της φτώχειας περισσότερο μέσω της ανάπτυξης και λιγότερο μέσω της αναδιανομής, αφού θεωρεί πολύ σημαντική τη διατήρηση ισχυρών ατομικών κινήτρων και τη σωστή λειτουργία των αγορών. Όμως, είναι κρίσιμη για την κοινωνική ισορροπία της φιλελεύθερης προσέγγισης η ευρύτερη δυνατή διάχυση του πλούτου, η οποία μπορεί να επιτευχθεί στο πλαίσιο ενός εθνικού κράτους. Η παγκοσμιοποίηση, με τον φορολογικό ανταγωνισμό για την προσέλκυση επενδύσεων και την πίεση των μισθών των εργαζομένων χωρίς υψηλό επίπεδο εξειδίκευσης, καθιστά πολύ δυσκολότερη όχι μόνο τη σοσιαλδημοκρατική αλλά και τη φιλελεύθερη προσέγγιση για κοινωνική ισορροπία και κοινωνική δικαιοσύνη. Γιατί οι σύγχρονοι φιλελεύθεροι δεν μπορεί να έχουν ευρεία πολιτική απήχηση, αν ο πρόσθετος πλούτος που παράγεται με την εφαρμογή των ιδεών τους καταλήγει, ως επί το πλείστον, σε μια ολιγάριθμη βαθύπλουτη κοσμοπολίτικη παγκόσμια ελίτ, που ζει προστατευμένη σε πολυτελείς φορολογικούς παραδείσους.

Ταυτόχρονα, αδυναμίες των αγορών, όπως η μόλυνση του περιβάλλοντος, που είναι εφικτό να αντιμετωπιστούν με βάση την κλασική φιλελεύθερη ανάλυση σε επίπεδο χώρας ή Ευρωπαϊκής Ένωσης, πολλαπλασιάζονται και λαμβάνουν τελείως άλλες διαστάσεις σε ένα παγκοσμιοποιημένο οικονομικό περιβάλλον. Χαρακτηριστικό παράδειγμα η κλιματική αλλαγή. Η εκπομπή αερίων του θερμοκηπίου κατά τη φιλελεύθερη αντίληψη πρέπει να αντιμετωπίζεται με τη λογική «ο ρυπαίνων πληρώνει». Σε παγκόσμιο όμως επίπεδο δεν υπάρχει εξουσία που να μπορεί να εφαρμόσει αυτή την αρχή και η επιβολή της, μέσω διεθνών συνθηκών, εί-

ναι βασανιστικά αργή και σε πολλές περιπτώσεις αναποτελεσματική. Είναι λογικό λοιπόν οι υποστηρικτές της οικονομίας της αγοράς, που απελευθέρωσαν στον αναπτυσσόμενο κόσμο το «τζίνι» του καπιταλισμού μετά το 1989, να υφίστανται σοβαρή πολιτική και ιδεολογική κριτική για τις ανεξέλεγκτες επιπτώσεις που έχει η παγκοσμιοποιημένη λειτουργία των αγορών στο φυσικό περιβάλλον.

Τέλος, η παγκοσμιοποίηση, με τις διαρκώς αυξανόμενες ροές και μετακινήσεις πληθυσμών και την έκθεση των ανθρώπων σε όλο και περισσότερα εναλλακτικά πολιτισμικά πρότυπα, δημιουργεί νέα δεδομένα για τις συντηρητικές πολιτικές δυνάμεις που στήριζαν την πολιτική τους απήχηση στην έκφραση ενός γενικής αποδοχής (παραδοσιακού) πολιτισμικού προτύπου. Η ανοχή στη διαφορετικότητα και η μετατροπή της ατομικής πολιτισμικής ταυτότητας από έννοια απόλυτη σε έννοια με σχετική αξία θέτει νέες προκλήσεις για τη συνοχή και την πολιτική αποτελεσματικότητά των συντηρητικών κομμάτων, ενώ οι φοβικές αντιδράσεις στην πολυπολιτισμικότητα οδηγούν ταυτόχρονα κάποια (συντηρητικά) τμήματα του εκλογικού σώματος σε άλλους, ακραίους κατά κανόνα, πολιτικούς σχηματισμούς.

Δεν είναι λοιπόν εύκολοι σήμερα οι καιροί για τις παραδοσιακές πολιτικές ιδεολογίες. Οι έτοιμες συνταγές και οι εύλινες βεβαιότητες του παρελθόντος αμφισβητούνται και οι πολιτικές δυνάμεις, ιδίως τα μεγάλα κόμματα εξουσίας, τα οποία αποκτούν ακόμα μεγαλύτερη σημασία ως παράγοντες κοινωνικής συνοχής, οφείλουν να αναζητήσουν – το κάθε ένα από τη δική του οπτική γωνία και με βάση τη δική του ιδεολογική και πολιτική παράδοση – νέες ιδεολογικές προσεγγίσεις και εργαλεία, που να απαντούν στις προκλήσεις τις οποίες αδυσώπητα θέτει η νέα παγκόσμια πραγματικότητα. ●

Χρειάζεται να συμφιλιωθούν σοσιαλισμός και φιλελευθερισμός;

Οι κοινές καταβολές και τα κοινά σημεία των δύο ιδεολογιών

Μετά την κατάρρευση του υπαρκτού σοσιαλισμού, την επιτάχυνση των διαδικασιών της παγκοσμιοποίησης και την κρίση του σοσιαλδημοκρατικού παραδείγματος διακυβέρνησης ένα φάντασμα κινείται πάνω από τον ουρανό του πολιτικού προβληματισμού της Αριστεράς. Είναι το φάντασμα της ενιαίας σκέψης που τρομοκρατεί την ανθρωπότητα με την ιδέα ότι μοναδική διέξοδος στο κοινωνικό ζήτημα (με άλλα λόγια το ζήτημα της φτώχειας και των κοινωνικών ανισοτήτων) είναι η ελεύθερη αγορά, στο πλαίσιο της οποίας θεωρούνται αδιανόητες οποιεσδήποτε κανονιστικές δεσμεύσεις κοινωνικού περιεχομένου.

Αρκετοί διανοητές που δεν ικανοποιούνται από την ενιαία νεοφιλελεύθερη σκέψη αναζητούν τα κατάλληλα ελιείρια τα οποία θα δυναμώσουν τη σχέση σοσιαλισμού και φιλελευθερισμού. Ταυτόχρονα όμως πολλοί άλλοι θεωρούν ότι αυτή η σχέση βλάπτει τόσο τον σοσιαλισμό όσο και τον φιλελευθερισμό. Το εκκρεμές της σχέσης σοσιαλισμού και φιλελευθερισμού κινείται από το ερώτημα αν αυτές οι δύο κοσμοθερίες μπορούν να συμφιλιωθούν προς την άποψη που θεωρεί ότι η μια με την άλλη είναι τόσο ξένες ώστε αποτελούν δύο παράλληλες γραμμές που ποτέ δεν μπορούν να συναντηθούν.

Πιστεύουμε ότι οι θεωρίες που εκλαμβάνουν τον σοσιαλισμό και τον φιλελευθερισμό ως πολιτικές φιλοσοφίες εκ διαμέτρου αντίθετες πάσχουν από σοβαρές θεωρητικές αμφισημίες, ενώ το σώμα της πολιτικής τους θεωρίας είναι κατάστικτο με τα σημάδια της αρρώστιας του πολιτικού δογματισμού.

Όσο και αν φαίνεται παράδοξο, ένας συγγραφέας όπως ο Immanuel Wallerstein, ο οποίος θεωρείται εκπρόσωπος της λεγόμενης αντισυστημικής αμερικανικής Αριστεράς, στο βιβλίο του «Μετά τον Φιλελευθερισμό» (εκδόσεις Ηλέκτρα, σε μετάφραση του Γιάννη Δοδόπουλου) αντιλαμβάνεται τον φιλελευθερισμό, τον σοσιαλισμό αλλά και τον συντηρητισμό ως ιδεολογίες της ίδιας κοσμοθεωρίας, οι οποίες διαφοροποιούνται μόνο ως προς τη θεώρησή τους για τους αναγκαίους ρυθμούς της κοινωνικής αλλαγής, τα μέσα και τα υποκείμενά της. Για τον Wallerstein και οι τρεις αυτές ιδεολογίες τίθενται η μία έναντι της άλλης, επειδή ακριβώς δεν αμφισβητούν την ίδια τη νεωτερικότητα και τη φυσιολογικότητα της κοινωνικής αλλαγής και δεν διατυπώνουν μια ριζικά εναλλακτική πρόταση για την κοινωνική αλλαγή.

Για εντελώς διαφορετικούς λόγους καταλήγουμε στο ίδιο συμπέρασμα με τον Wallerstein μόνο όσον αφορά τη σχέση

Γιώργος Σιακαντάρης
ΔΙΔΑΚΤΩΡ
ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ,
ΚΡΙΤΙΚΟΣ ΒΙΒΛΙΟΥ

σοσιαλισμού και φιλελευθερισμού. Ο αμερικανός στοχαστής έχει δίκιο όταν εντάσσει τον σοσιαλισμό και τον φιλελευθερισμό (ο συντηρητισμός είναι η αντίδραση σ' αυτές τις δύο ιδεολογίες) στο ρεύμα της νεωτερικότητας και μεγάλο άδικο όταν θεωρεί ότι αυτές οι δύο ιδεολογίες δεν διατυπώνουν μια ριζοσπαστική πρόταση εναλλακτικού κοινωνικού μοντέλου. Η αναγωγή του φιλελευθερισμού και του σοσιαλισμού σε απλά στοιχεία της οργανωμένης συναινεσης γύρω από τα αιτήματα της ανάπτυξης των τεχνολογιών και της συσσώρευσης αποτελεί θεωρητική, ιδεολογική και πολιτική μονομέρεια.

■ ΟΙ ΔΥΟ ΙΔΕΟΛΟΓΙΕΣ ΘΕΩΡΗΤΙΚΑ ΣΥΝΥΠΑΡΧΟΥΝ ΑΠΟ ΤΗ ΣΥΣΤΑΣΗ ΤΟΥΣ

Εκτός βεβαίως από αυτή την άποψη, που είναι μειοψηφική, και την άποψη του πλήρους διαχωρισμού αυτών των δύο θεωριών, τελευταία ηγεμονεύει η άποψη που αναζητεί τα κοινά σημεία σοσιαλισμού (εξαιρουμένου του μαρξιστικού σοσιαλισμού) και φιλελευθερισμού ως ξεχωριστών ιδεολογιών. Τα όποια κοινά στοιχεία εντοπίζουν συγγραφείς όπως η Monique Canto Sperber στο έργο της «Σοσιαλισμός και Φιλελευθερισμός: Οι κανόνες της ελευθερίας» (εκδόσεις Πόλις, σε μετάφραση Κωστή Παπαγιώργη) και ο Alain Renault στο «Τι είναι Δίκαιη Πολιτική» (εκδόσεις Πόλις, σε μετάφραση Φροσύνas Στεφοπούλου) αποτελούν εξωτερικές συνιστώσες που έρχονται να ενωθούν σε έναν νέο τόπο, αυτόν του φιλελεύθερου σοσιαλισμού ή του σοσιαλιστικού φιλελευθερισμού.

Εμείς υποστηρίζουμε ότι ο σοσιαλισμός και ο φιλελευθερισμός ως πολιτικές φιλοσοφίες δεν χρειάζεται να συναντηθούν γιατί είναι τέκνα της ίδιας φιλοσοφικής μήτρας και ταυτόχρονα εγκλούν την ίδια κοινωνική πραγματικότητα, αυτήν της νεωτερικής κοινωνίας.

Το αίτημα της κοινωνικής αναδιανομής δεν αποτελεί μόνο σοσιαλιστικό αίτημα· ανιθέτως αποτελεί **το πρώτο κοινό σημείο** των δύο ιδεολογιών. Είναι αλήθεια πως συστατική αρχή του φιλελευθερισμού είναι η μη επέμβαση του κράτους στη σφαίρα της ιδιοκτησίας και της οικονομίας. Ο πολιτικός και οικονομικός φιλελευθερισμός συμπίπτουν στην αρχή της μη επέμβασης του κράτους στη σφαίρα της ιδιωτικής ιδιοκτησίας. Ο οικονομικός φιλε-

λευθερισμός όμως είναι ένας μόνο από τους δυνατούς τρόπους ερμηνείας του φιλελευθερισμού.

Ωστόσο είναι ταυτόχρονα αλήθεια ότι ο κλασικός φιλελευθερισμός του John Locke δεν είναι μόνο μια θεωρία υπεράσπισης των ελευθεριών, αλλά και μια θεωρία καταδίκης των κοινωνικών ανισοτήτων και υπεράσπισης της κοινωνικής δικαιοσύνης. Είναι ο κλασικός φιλελευθερισμός που πριν από τον Μαρξ υποστήριξε ότι η κοινωνική ανισότητα εμφανίζεται από τη στιγμή που ξεκινά έστω και η ελάχιστη απαλλοτρίωση του προϊόντος της εργασίας των εργαζομένων. Η ανάγκη λειτουργίας μηχανισμών που θα αναδιανέμουν το κοινωνικό προϊόν δεν κατέχει περιφερειακή θέση, αλλά εντοπίζεται στον πυρήνα της θεωρίας του Locke. Ο κλασικός φιλελευθερισμός πιστεύει πως όταν ορισμένοι συσσωρεύουν όσα αγαθά επιθυμούν μέσω της εργασίας τους χρειάζεται να υπάρχουν τρόποι ώστε οι υπόλοιποι να μην αποκλείονται από τη δυνατότητα της ιδιοποίησης μέρους αυτών των αγαθών.

Το επιχείρημα που αποδίδει την ισότητα στον σοσιαλισμό και την ελευθερία στον φιλελευθερισμό, αν και εκ πρώτης άποψης φαίνεται ακαταμάχητο, δεν αποδίδει την ολοκληρωμένη πραγματικότητα. Η αρχή της ενότητας μεταξύ ισότητας και ελευθερίας αποτελεί **το δεύτερο κοινό σημείο** των δύο ιδεολογιών. Είναι αλήθεια πως για τον Montesquieu η ελευθερία σε σχέση με τον πολίτη εκφράζει το αίσθημα της προσωπικής ασφαλείας και της προστασίας της ιδιοκτησίας. Ταυτόχρονα όμως και σε ισότιμη βάση ο ίδιος υποστηρίζει πως το πνεύμα της ελευθερίας σε σχέση με το πολίτευμα δεν μπορεί να υπάρξει χωρίς την ισορροπία μεταξύ των τάξεων. Ισορροπία που στηρίζεται στο πνεύμα της αγάπης για την ισότητα. Αυτή η διττή ελευθερία δείχνει πως για τον Montesquieu η ελευθερία δεν είναι μόνο η απουσία εξωτερικής παρεμβολής, αλλά και η απουσία κοινωνικής εξάρτησης. Αυτή είναι μια γραμμή που μέχρι να την επανεξετάσει ο Tocqueville διέπνεε τους philosophes του Διαφωτισμού.

Μια τρίτη πτυχή η οποία καταδεικνύει τις κοινές καταβολές φιλελευθερισμού και σοσιαλισμού είναι ο ατομικισμός. Ο ατομικισμός θεωρείται αρχή του φιλελευθερισμού και μόνο κατά παραχώρηση του προουντισμού και του ρεπουμπλικανικού σοσιαλισμού. Ο μαρξιστικός σοσιαλισμός ελαφρά τη καρδιά πετιέται στον Καιάδα του κολεκτιβισμού. Ο Μαρξ όμως ως αφετηρία της θεωρίας του έχει τα εν κοινωνία ευρισκόμενα άτομα (γερμανική Ιδεολογία) και ως κατάνληξη την απελευθέρωση των ατόμων από τις προσωπικές και εμπράγματος εξαρτήσεις τους (Grundrisse), ενώ ο μεγα-

λύτερος εχθρός του είναι ο κρατισμός. Ο Μαρξ ουσιαστικά αποτελεί έναν οπαδό της κοινωνικής ελευθερίας του ατόμου.

Όσον δε αφορά μια **τέταρτη πτυχή** αυτής της σχέσης είναι η αντίληψη του μαρξιστικού σοσιαλισμού για την κοινωνική δικαιοσύνη, η οποία θα λέγαμε πως είναι περισσότερο φιλελεύθερη από πολλών φιλελεύθερων. Επειδή ακριβώς ο Μαρξ θεωρεί – όπως και ο φιλελευθερισμός – ως αφετηρία και σκοπό της θεωρίας του τη χειραφέτηση του ατόμου, το κοινωνικά δικαιο έχει μόνο ατομική υπόσταση, αφού αυτό εξαρτάται από τις ανάγκες και ικανότητες (με την έννοια της έλλειψής τους) του κάθε ατόμου ξεχωριστά.

■ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟ ΑΙΤΗΜΑ Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΥΝΑΝΤΗΣΗ ΤΩΝ ΔΥΟ ΙΔΕΟΛΟΓΙΩΝ

Οι ιδεολογίες του φιλελευθερισμού και του σοσιαλισμού υφαινονται πάνω στον καμβά της νεωτερικότητας, βασικό πρόταγμα της οποίας είναι η χειραφέτηση του ατόμου ως ανθρώπου και ως πολίτη. Η ανάδειξη της ανθρωπίνης αυθεντίας και αυτοτέλειας αποτελεί τον κοινό τόπο του Διαφωτισμού, του οποίου εσωτερικοί πυλώνες είναι αρχικά ο κλασικός φιλελευθερισμός και στη συνέχεια ο σοσιαλισμός στις πολλαπλές του εκφάνσεις.

Το πρόβλημα βρίσκεται στο ότι στην πολιτική διαδικασία υλοποίησης της «Ιδέας» αυτών των δύο ιδεολογιών, αυτές απέκτησαν σταδιακά μιαν εργαλειακή διάσταση. Ανεξάρτητα όμως από την αποκτεισά εργαλειακή διάσταση ο πυρήνας του φιλελευθερισμού εξακολουθεί να εκφράζει την απελευθέρωση του ατόμου από τα δεσμά των προσωπικών εξαρτήσεων, ενώ ο σοσιαλισμός εξακολουθεί να αποτελεί το ριζοσπαστικό τμήμα της νεωτερικότητας και της φιλελεύθερης ιδεολογίας. Και οι δύο ιδεολογίες θεωρούν την ανθρώπινη πρόοδο μια συνεχή και πρωτίστως φυσιολογική διαδικασία έλλογης μεταρρύθμισης.

Το πραγματικό ερώτημα επομένως δεν είναι η θεωρητική συνάντηση των δύο ιδεολογιών, αλλά το ερώτημα που αφορά την ικνηλάτηση των τρόπων της πολιτικής τους συνάντησης. Στο πεδίο της πολιτικής εντοπίζονται οι πραγματικές διαφορές μεταξύ των δύο ιδεολογιών. Όσο και αν φαίνεται περιέργο σε μια εποχή που η πολιτική ατζέντα ετοιμάζεται στα οβάλ γραφεία των διαφημιστικών εταιρειών και καταγράφεται στις οθόνες των τηλεοπτικών σταθμών, η απάντηση σ' αυτό το ερώτημα αποτελεί επιτακτική ανάγκη για την αναζωογόνηση της πολιτικής. Η απάντηση όμως σ' αυτό το ερώτημα δεν μπορεί να παραγνωρίσει τον τρίτο πυλώνα του Διαφωτισμού, που δεν είναι άλλος από τη ρεπουμπλικανική αντίληψη της λαϊκής κυριαρχίας και συμμετοχής. ●